

26.11.2013

Dnro 3731/4/12

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Iisa Suhonen

PSYKIATRISSESSA HOIDOSSA OLEVAN POTILAAN LOMAEHDOISTA EI OLE SÄÄNNÖKSIÄ

1 KANTELU

Arvostelitte kirjoituksessanne Kellokosken sairaalan menettelyä kieltää tahdosta riippumattomassa hoidossa olevia potilaita matkustamasta ulkomaille heidän ollessa lomalla sairaalasta. Lisäksi tiedustelitte ylipäänsä lomien myöntämismäärästä ja siitä, vaikuttaako asiaan, jos kyseessä on niin sanottu kriminaalipotilas.

Olitte ottanut saman asian esille 25.9.2012 oikeusasiamiehen kanslian edustajien Kellokosken sairaalaan tekemän tarkastuksen yhteydessä. Tiedustelitte tuolloin, toimiiko sairaala lainmukaisesti kun se kieltää Teitä matkustamasta loman aikana ulkomaille. Kerroitte haluavanne käydä esimerkiksi vanhempienne kanssa Tallinnan tai Tukholman risteilyllä.

- - -

3 RATKAISU

3.1 Oikeusohjeita

Mielenterveyslain 12 §:ään (hoidon jatkaminen) ja 14 §:ään (hoidon lopettaminen ja sairaalasta poistaminen) sisältyy ajatus siitä, että silloin kun tahdosta riippumattomalle hoidolle ei enää ole edellytyksiä, voidaan laitoshoidoa jatkaa ainoastaan potilaan vapaaehtoisuuden pohjalta. Sama periaate soveltuu myös oikeuspsykiatriisiin potilaisiin (mielenterveyslain 22 §).

Mielenterveyslain 18a §:ssä (1066/2009) säännellään sairaalasta poistamisesta sairaanhoitopiirin toimintayksikön valvonnassa. Sen mukaan oikeuspsykiatrinen potilas voidaan ennen lopullista sairaalasta poistamista päästää Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (aiemmin Terveydenhuollon oikeusturvakeskuksen) määräämin, henkilön terveydentilan arvioimiseen taikka hänen lääke- tai muuhun terveydenhoitoonsa perustuvien ehtojen sairaalasta enintään kuudeksi kuukaudeksi kerrallaan.

3.2 Selvitys

Ylilääkäri toteaa selvityksessään, että pääsääntöisesti tahdosta riippumattomassa hoidossa oleville potilaille ei Kellokosken sairaalasta myönnetä lomansa aikana mahdollisuutta ulkomaan matkoihin. Tämä johtuu siitä, että Suomen laki ei ole voimassa ulkomailla ja siten, jos potilas ei palaa takaisin hoitoonsa, hän jää ulkomailla sitä vaille ja mahdollisesti heitteille. Oikeuspsykiatristen kuntoutujien kohdalla tapahtumaan voi ylilääkäriin mukaan sisältyä myös

vaaraa ulkopuolisille henkilöille. Jos kuntoutujan kanssa ollaan täydellisessä yhteistyössä, ei tahdosta riippumattomaan hoitoon enää ole perusteita ja silloin kuntoutuja voi luonnollisesti matkustaa toiveidensa mukaisesti.

Yliääkärin mukaan sairaalahoidon aikaisten lomien pituudesta ei ole sairaalan yleisiä ohjeita, vaan ne määräytyvät potilaskohtaisesti. Koska valtaosa kuntouttavasta toiminnasta tapahtuu arkisin, on tavallista, että lomat osuvat viikonloppuun. Lomat voivat olla myös selvästi yhtä viikonloppua pidempiä, jos siihen on hoidollisia perusteita. Hyvin pitkiä lomia ei yleensä myönnetä. Jos kuntoutuja kykenee olemaan avohoidossa hyvin pitkän loma-ajan, hän tuskin tarvitsee sairaalahoidoakaan.

3.3

Kannanotto

Selvityksestä ilmenee, että Kellokosken sairaalassa on tahdosta riippumattomassa hoidossa olevalla potilaalla mahdollisuus päästä sairaalahoidonsa aikana lomalle. Ilmeisesti tämä on sopimuksenvaraista ja siihen liittyy sairaalan puolelta harkintavaltaa sen suhteen, miten pitkiä lomia myönnetään ja mitä muita ehtoja (kuten ulkomaille matkustamista loman aikana) lomalle asetetaan. Tämän harkintavaltansa puitteissa ja selvityksessä esitetyin perustein sairaala ei pääsääntöisesti myönnä tahdosta riippumattomassa hoidossa olevalle potilaalle mahdollisuutta käyttää lomaansa ulkomaan matkailuun. Tämä koskee myös oikeuspsykiatrisia potilaita.

Mielenterveyslain mukaan tahdosta riippumaton psykiatrinen hoito on lopetettava heti ja potilas poistettava sairaalasta hänen sitä halutessaan, jos hoidon aikana käy ilmi, että lain edellytyksiä tahdosta riippumattomalle hoidolle ei enää ole. Pidän näin ollen selvänä, että potilaan tahdosta riippumattoman hoidon edellytysten on oltava edelleen olemassa silloin kun sairaalassa harkitaan potilaan lomalle päästämistä sen sijaan, että hänestä tehtäisiin vapauttava hoitopäätös. Loman myöntämisestä ja sen ehdoista totean seuraavaa.

Tahdosta riippumattomassa psykiatrisessa hoidossa olevan potilaan loman myöntämisen perusteista tai lomalle asetettavista ehdoista ei ole olemassa säännöksiä. Edellä todettu kriminaalipotilaita koskeva säännös sairaalasta poistamisesta ei sääntele lomia vaan kyseessä on menettely, jossa henkilö päästetään sairaalasta ennen hänen tahdostaan riippumattoman hoidon lopettamista. Tätä koskevassa alkuperäistä säännöstä koskevassa hallituksen esityksessä todetaan ehtojen asettamisesta seuraavasti (HE 113/2001 vp):

Perustuslaki asettaa vaatimuksen perusoikeuksien rajoittamista koskevan lainsäädännön täsmällisyydestä, minkä vuoksi on pidetty välttämättömänä rajoittaa oikeusturvakeskuksen mahdollisuutta asettaa ehtoja sairaalasta pois päästämiseksi siten, että ehtojen on säännösehdotuksen mukaan perustuttava potilaan terveydentilan arvioimiseen taikka hänen lääke- tai muuhun terveydenhoitoonsa.

Pidän ymmärrettävänä, että varsinkin sellaisilla psykiatrisilla potilailla, joiden hoitoaika muodostuu pitkäksi, on tarvetta päästä lomalle sairaalasta. Käsitykseni mukaan tällä voi olla myös kuntouttava vaikutus. Samalla potilasta voidaan valmistella sairaalan ulkopuoliseen elämään. Esimerkiksi skitsofreniasta annetussa Käypä hoito -suosituksessa (päivitetty 14.2.2013) yhtenä pitkäaikaishoidossa tärkeänä seikkana pidetään potilaiden integroimista yhteiskuntaan. Tämä ei onnistune laitospäristössä. Käsitykseni mukaan kyseessä on myös potilaan edun mukainen menettely.

Ymmärrän, että sairaalan tulee voida asettaa potilaalle lomaan liittyviä ehtoja. Ne eivät kuitenkaan voi olla mielivaltaisia, vaan niiden tulee mielestäni olla yksilöllisesti harkittuja ja perusteltuja.

Kun otetaan huomioon normipohjan puutteellisuus ja asiassa saatu selvitys, en voi todeta, että Kellokosken sairaalassa olisi menetely lainvastaisesti tai epäasianmukaisesti, kun Teitä on kielletty matkustamasta lomanne aikana ulkomaille.

3.4

Esitys mielenterveyslain täydentämisestä

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Perustuslain 7 §:n 3 momentin mukaan vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla.

Perustuslakivaliokunta (PeVL 34/2001 vp) on mielenterveyslain eduskuntakäsittelyn yhteydessä todennut, että potilaisiin kohdistuvista rajoituksista ei voida määrätä toimintayksikön sisäisin säännöin, vaan niiden on perustuttava lakiin. Kannanotosta käy ilmi niin sanottu laitostavan kielto, jota korostettiin vuonna 1995 toteutetussa perusoikeusuudistuksessa:

Perusoikeusuudistuksessa sanouduttiin selkeästi irti sellaisesta käsityksestä, että tietyn ihmisryhmän perusoikeuksia voitaisiin suoraan rajoittaa erityisen vallanalaisuussuhteen tai laitostavan perusteella. Siten esimerkiksi vapaudenmenetyksellä ei sellaisenaan muodosta perustetta rajoittaa henkilön muita perusoikeuksia. Jos tarve henkilön muiden perusoikeuksien rajoittamiseen tämän vapaudenmenetyksen aikana on olemassa, rajoituksista on säädettävä lailla ja ne tulee voida oikeuttaa erikseen kussakin tapauksessa ja kunkin perusoikeuden osalta (em. perustuslakivaliokunnan lausunto, s. 2).

Edellä on käynyt ilmi, että mielenterveyslaissa ei säädetä tahdosta riippumattomassa hoidossa olevan potilaan loman myöntämisestä tai lomalle asetettavista ehdoista. Kysymys voi kuitenkin olla perusoikeuksien rajoittamisesta – kuten esimerkiksi loman aikainen matkustuskielto ulkomaille. Mielestäni loman myöntämisen edellytyksistä ja lomalle asetettavista ehdoista tulisi säätää laissa. Viittaan tältä osin vankeuslakiin (767/2005), jossa on yksityiskohtaisesti säännelty vankien poistumislupien (vankilomien) perusteet ja ehdot.

Edellä olevan johdosta esitän sosiaali- ja terveysministeriölle, että se arvioisi tarvetta sisällyttää mielenterveyslakiin säännökset tahdosta riippumattomassa hoidossa olevalle potilaalle myönnettävästä lomasta ja niistä ehdoista, joita potilaalle voidaan asettaa lomansa aikana.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä vastauksestani, siltä osin kuin se on julkinen, sosiaali- ja terveysministeriölle tiedoksi. Pyydän ministeriötä ilmoittamaan 28.2.2014 mennessä, mihin toimenpiteisiin esitykseni on antanut aihetta.